

Tenesijs Viljamss: “*“Kaķis uz nokaitēta skārda jumta” .. par šo lugu visdrīzāk varētu teikt, ka tā ir gan mākslas darbs, gan prasmīga amatnieka darbs. Manuprāt, tā patiešām ir labi uzbūvēta, un visas darbojošās personas ir amizantas, ticamas un aizkustinošas. Tā arī nepārkāpj Aristoteļa vērtīgo ediktu par laika un vietas, un tēmas svarīguma vienību.”*

**Ar izrādes “Kaķis uz nokaitēta skārda jumta” režisori Lauru Grozu-
Ķiberi sarunājas teātra zinātniece Ingrīda Vilkārese**

Ingrīda Vilkārese. Autors pats uzskata, ka šī viņa luga (*sarakstīta 1955.gadā un saņēmusi Pulicera prēmiju*) no visas daiļrades ir vislabākā, vispareizāk uzkonstruētā.

Laura Groza-Ķibere. Jā, tieši šī iemesla dēļ es nesaprotu, kāpēc šī luga Latvijas teātru iestudējumu kontekstā bija pagājusi garām nepamanīta, ja neskaita televīzijas iestudējumu 1993.gadā. Šī dramaturģija ir izteikti psiholoģiska un ļoti smalka – tas, ko tēli runā, ir viens, tas, ko viņi domā, ir kas cits, un tas, ko viņi dara, – vēl kaut kas cits... Un tad, kad uztausta visus šos trīs aspektus un mēģina to visu savienot kopā, ir ārkārtīgi interesanti, bet vienlaicīgi arī ārkārtīgi sarežģīti.

I.V. Man liekas, ka no visām Viljamsa lugām tieši šai lugai ir visatvērtākā *ceturtā siena*, kur “lūramcaurums” ir atstāts arī skatītājiem. Vienas ģimenes dzīve šeit atklājas intīmi, psiholoģiski trausli. Pārējās Viljamsa lugas tomēr vairāk vai mazāk ir socializētas, bet šeit šī socializācija ir tik uz iekšu vērsta, tik privāta... varbūt arī tādēļ šī luga tik grūti ļaujas būt uzvedama...

L.G. Jā, luga ir viltīga. Tad, kad sāk to vērt vaļā, tad kārtu pa kārtai atklājas gan tas iracionālais slānis, gan racionālais, gan psiholoģiskais... ārējo darbību virza asiņains skrējiens pēc miljona, bet paralēli mēs uzzinām ļoti daudz jauna un sāpīga par tēlu attiecībām. Plus to visu pavada ārkārtīgi spēcīga un gandrīz neticama bezkompromisu mīlestība...

I.V. Tagad, kad tu paskaties kā režisore no malas – kā tev liekas, kas ir lugas galvenā tēma? Viljamss pats savā grāmatā “Atmiņas” raksta, ka viņa galvenā tēma visās lugās ir *vientulība* un kā blakus tēma parādās *nāve*. Vai šīs tēmas iezīmējas arī šajā darbā?

L.G. Gan *nāve*, gan *vientulība* parādās viennozīmīgi. Kad lasīju Viljamsa “Atmiņas”, es šo autoru atklāju pilnīgi citādi, plus dažas dokumentālās filmas par viņu atstāja ārkārtīgi spēcīgu un arī sāpīgu iespaidu. Viņš man atklājās kā izteikti paradoksāla personība, un viņa duālais personības aspekts ļāva daudz labāk šifrēt lugas tēlus. Viņš tiek portretēts kā, es teiktu, instinktu cilvēks, ļoti juteklisks, pat *dzīvniecisks* un līdztekus izteikti smalks domātājs, izcils cilvēku pazinējs un ļoti jūtīgs, empātisks. Un *Kaķī* viņš sevi ir ierakstījis visās lomās. Katrā no tām ir kāds viņa personības aspekts, bet, kā viņš pats saka, visvairāk viņš tomēr identificējas ar Megiju. Visi tēli lugā ir kaķi... bet Megija no visiem ir visdzīvelīgākais, visperspektīvākais kaķis...

I.V. Vai lugas darbība būs pārlikta vairāk uz mūsdienām?

L.G. Jā, vairāk uz mūsdienām, lai skatītājiem vieglāk identificēties ar dažiem lugas aspektiem... Mums katram par Ameriku ir daudz un dažādas asociācijas, bet Amerika ir ļoti dažāda. Amerikas dienvidi ir vēl daudz neatpazīstamāki, jo tie ir ļoti konservatīvi, joprojām viskonservatīvākie štati visā Amerikā. Tāpat arī, piemēram, lugā apskatītā Lielā Tēta plantāciju impērija un business man likās tā kā par daudz atsvešināts. Es gribēju viņa darbības nišu padarīt konkrētāku un atpazīstamāku mums. Bet jāsaka, ka nekas cits pārāk daudz nav mainījies. Pat citādības jautājums ir gana jūtīgs jautājums joprojām, neskatoties uz izteikti progresīvo sabiedrības programmātiku.

I.V. Skatītājiem droši vien būs interesanti uzzināt, kāpēc lugā ģimenes tēvs un māte ir nosaukti par *Lielo Tēti* un *Lielo Mammu*?

L.G. Tā ir piecdesmito gadu Amerikas dienvidos ļoti izplatīta forma kādā sauc tēvu un māti afroamerikāņu ģimenēs. Tas bija tāds tradicionāls savstarpējās komunikācijas un uzrunas veids šajā vidē. Es domāju, ka tā ir tāda ironija no autora, kas šo uzrunas formu pielāgojis baltajai vidusšķīrai, kura ir izsitusies uz augšu. Lugā Lielais Tētis ir plantators, milzīgas auglīgas zemes īpašnieks, un toreiz piecdesmitajos gados šādu īpašumu tradicionāli bija pieņemts nodot vecākajam dēlam un zemi sadalīt starp vairākiem mantiniekiem nepraktizēja. Īpašumam vajadzēja palikt vienotam, nonākt vienās rokās. Izrādē mēs esam nedaudz pamainījuši - Lielā Tēta impērija mūsu gadījumā būs kāds mūsdienu uzņēmums. Mums tas ir concerns, veikalu ķēde, kas apkalpo vidusšķīru, pārdod visu - sākot ar mājsaimniecības precēm un beidzot ar mēbelēm. Bet galvenais lugas jautājums palicis

iepriekšējais un kalpo kā ārējais motors darbībai - kā rokās šis īpašums nonāks, ja Lielais Tētis mirs... Man patīk, kā mantojuma jautājums konfrontē lugas varoņus vienu ar otru un pašus ar sevi. Tāds psiholoģizēts detektīvs uz neticamas mīlestības fona...

I.V. Kādā no savām pēdējo gadu intervijām, kurā Viljamss jau diezgan brīvi runā par savu homoseksuālismu, viņš par šo lugu saka, ka tā ir kā tango – nežēlīgs, brīvs un skaists... Un formulējums tango, man liekas, tik precīzs... ar visu šo nepiepildīto seksualitāti, kas virmo gaisā, ar pielāgošanos cits citam, līdz tādai pakāpei, kad pazaudē pats sevi...

L.G. Es pat teiktu - lugas personāži brīžiem spēcīgi pazaudē savu pašcienu un konfrontējas ar kādu savas personības aspektu, ko pie citiem apstākļiem nekad sevī neatklātu... Tas spēj šokēt. Pie noteikta ārējā kairinātāja notiek tāds kā intelekta sašaurinājums, un sāk dominēt instinkti. Ārējā situācija kļūst tiešām izteikti nokaitēta, un viņi sper dažādus absurdus soļus, no kuriem daži ir neatgriezeniski destruktīvi, turpretim citi ir auglīgi. Man ļoti patīk, cik talantīgi Viljamss ir visu lugā savījis kopā. Lugai ir trīs cēlieņi. Ja pirmajā un otrajā cēlienā mēs visus tēlus iepazīstam ar vienām kvalitātēm, tad trešajā cēlienā visas slēptās zemapziņas plūsmas un instinkti ņem virsroku, un viss apgriežas otrādi, – visi tēli sevi apliecina citā kvalitātē, negaidītā kvalitātē.

I.V. Ja Viljamss dzīvotu mūsdienās, tad droši vien netiktu sarakstīta šāda veida drāma, jo toreiz homoseksuālisms bija aizliegtā tēma, par kuru varēja runāt ar slēptiem mājieniem, zīmēs, pusbalsī...

L.G. Jā, tā ir, jo tagad 2017. gadā tas tolerances līmenis sabiedrībā ir ievērojami augstāks. Taču, manuprāt, Viljamss vairāk runā par indivīda konfrontāciju ar sabiedrību, kas izspiež to citādo. Tas pat nav seksuālās orientācijas jautājums, tas ir jebkuras citādības jautājums. Savukārt mūsdienās ļoti aktuāla problēma ir tā, ka cilvēki pazaudē savu identitāti. Tieši attiecībā paši pret sevi. Un lugas varonis Briks, tur pat nav tik daudz runa par to, ka viņš, piemēram, *iznākot no skapja*, baidās no sabiedrības nosodījuma, cik viņš nespēj sevi iepazīt tādu, kāds viņš ir. Viņš nezina, kas viņš ir. Viņam rodas šaubas un daudz neatbildētu jautājumu par savu identitāti. Līdztekus viņam ir bailes noskaidrot šo jautājumu. Paradoksāla situācija, bet es spēju to atpazīt.

I.V. Citādības jautājums jebkurai sabiedrībai – noslēgtai, atvērtai, šaurai vai plašai, izrādās, ir ļoti bīstams un grūti pieņemams...

L.G. Viljamss un viņa māsa abi nonāca līdz psihiatriskajai slimnīcai (lai gan Viljamsam tas bija tikai īslaicīgi), jo arī viņi kaut kā neierakstījās... Tāpēc man liekas, ka lugā ir ļoti precīzi uzrakstīts - nepieciešamība konfrontēties ar sevi un pieņemt, akceptēt šķietami neakceptējamo...

I.V. Vai šajā izrādē tu saredzi arī mīlestību?

L.G. Tur ir lielā un sāpīgā, līdz galam neelpojošā Megijas un Brika mīlestība. Dēla un mātes mīlestība, sievas un vīra mīlestība... Bet tās formas ir tik deformētas un greizas, ka vairāk tā mīlestība brīžiem atstaro savu otru pusi – naidu. Tu vari mīlēt jebkādā formā, bet man liekas, ka mīlestība tomēr ietver galveno - tev ir noteikti jāmīl arī pašam sevi. Izrādē ir trīs galvenie pāri: Briks un Megija, Lielais Tētis un Lielā Mamma un Gūpers un Meja. Un viņi visi izspēlē dažādus attiecību modeļus, kas visi ir iespējami, bet ne visi apliecina veselīgu mīlestību. Luga sākas augstā tonalitātē un attīstās pieaugošā progresijā. Autors ir iedevis visus priekšnoteikumus, lai skatītājam būtu ļoti viegli saprast, ka divi cilvēki kopdzīvē nevar/nespēj izrunāties, un tad nāk kāds īpašs notikums vai brīdis, kas viņus vienkārši piespiež to darīt... Jā, un visi, protams, vispirms meklē kādu citu, kas varētu nest atbildību par notikušo. Kā arī izstumj no apziņas visu to, kas viņu apziņā ir nepieņemams. Es domāju, ka šī luga ir tiešām ģeniāla, jo autors ir uzbūvējis sešus ārkārtīgi ticamus raksturus, kuri ir dzīvi, ar savu vēsturi, savām motivācijām, cilvēciskajām vājībām un dievišķajām kvalitātēm. Un visas šīs lietas viņos konfliktē. Ticams notikums un ticama darbība, ļoti smalki psiholoģiski savītas, atpazīstamas situācijas. Bez banalitātes un bez sentimenta. Un vēl es tomēr esmu sajūsmā par to, cik ļoti Viljamss šajā lugā apliecina mīlestību uz sievieti...

I.V. Par lugas diviem fināliem...

L.G. Lugas eksemplārā, kuru es nopirku angļu valodā, lugai ir trīs cēlieni un divi fināli, jo viņa draugs režisors Elija Kazans bija uzstājis uz to, ka lugas beigas ir pārāk pesimistiskas. Pēc autora ieceres, pirmajā cēlienā darbojas Megija un Briks, otrajā – Lielais Tētis un Briks, bet trešajā cēlienā notiek atrisinājums – tāda kā kolektīva kopsapulce. Viljamsa sākotnējā versijā 3.cēlienā uz skatuves ir tikai Megija, Meja, Gūpers un Māte, un Lielais Tētis vairs uz skatuves neatgriežas, kā arī Briks vairs realitātei nepieslēdzas.

Bet, tā kā Kazans lūdza tomēr atsāt lugas finālā kādas cerības, tika izstrādāta otra versija, kur trešais cēliens ir atšķirīgs. Un es arī, nezinot šo versiju vēsturi, izvēlējos Kazana finālu. Arī tā iemesla dēļ, ka tas ir daudz aktīvāks. Viljamsa pirmā fināla versija ir literārāka, tai ir labas, pārlicinošas kvalitātes kā literatūrai, bet priekš dramaturģijas tas ir nedaudz par neaktīvu. Un pasaules iestudējumos (tostarp filmās) arī pamatā izmanto Kazana versiju. Bet mēs savu izrādi koncentrējām divos cēlienos.

I.V. 1955. gadā Viljamss uzraksta šo lugu, bet pēc sešiem gadiem nomirst viņa draugs, un viņš ieslīgst līdzīgā depresijā, kā viņa varonis Briks... tāda kā dievišķā priekšnojauta Viljamsā ir dzīvojusi, jo viņš lugā uzraksta to, kas ar viņu notiek vēl pēc nedaudz gadiem...

L.G. Kā jau iepriekš runājām, Viljamss sevi un savu dzīvi ir ierakstījis visos tēlos, iespējams, ar zināmu vizionārismu aprakstot arī tuvas nākotnes scenāriju. Nezinu. Kā lugā Briks cieš no sava drauga Skipera nāves, tā Viljamss dzīvē traģiski pārdzīvoja sava drauga un partnera aiziešanu. Tas pats attiecas arī uz Viljamsa brāli, par kuru viņš savās atmiņās ir rakstījis, ka tā ir bijusi mūžīgā konkurence un naidis. Kaut kas ļoti līdzīgs lugā risinās starp brāļiem Briku un Gūperu. Arī emocionālā vardarbība viņa ģimenē ir piedzīvota – viņa tēvs bija ļoti vardarbīgs pret viņa māti, savukārt māte – vardarbīga un despotiska pret bērniem, īpaši viņa māsu. Viljamss pats uzskata, ka tieši viņa māte salauza viņa māsu, jo viņa bija par trauslu un nepiemērotu reālajai dzīvei. Un kaut kas no šīs traģēdijas ir ierakstīts arī Brika tēlā...

I.V. Varbūt tieši tādēļ, ka viņš visās lugās ierakstījis situācijas un tēlus no savas dzīves, lugas ir ļoti dzīvas un aktuālas joprojām. Šie sešdesmit gadi starp rakstīšanas brīdi un mūsdienām cilvēku būtībā un uzvedībā neko nav mainījuši, mainās tikai laiktelpas dizains...

L.G. Daiļradē viņš tiešām nonāk kaut kādā citā - dievišķā realitātē. Viljamsa grēksūdzes ir viņa lugas. Tāpēc viss, kas lugās notiek, ir ļoti personiski, miesiski, stipri konkrēti, bet vienlaikus tur ir kāda virsskaņa. "Liekulība ir sistēma, kurā mēs dzīvojam, un alkohols ir viena izeja no tās, un nāve ir otra," saka Briks lugā... Lugās Viljamss ir ļoti godīgs.

I.V. Vai skatītājiem izrādes finālā atstāsi kādu gaišu cerību?

L.G. Man liekas, ka fināls ir jāatstāj atvērts, un tā jau arī ir pietiekami liela cerība pie tās nospiedošās bezcerības, kāda ir lugā. Fināls būs atvērts, jo ir skaidrs viens – ka šī ģimene vairs nevarēs dzīvot kā līdz šim... viņiem būs jādzīvo kaut kā savādāk...

Tenesijs Viljams: “Lugas tiek uzrakstītas un, ja tām palaimējas, iestudētas, un, ja veiksmē tās nepamet, kas negadās pārāk bieži, iestudējums ir tik veiksmīgs, ka gan skatītāji, gan kritiķi jau pirmizrādes laikā saprot, ka tiem darīšana ar godīgu un aizraujošu dramaturģijas darbu, kas arī estētiskajā ziņā vērtējams atzinīgi.”